

Полянська Г.М. *Музична когорта Полтавщини: ювілеї та спогади*
Всеукраїнська науково-практична конференція «Ювілейна палітра 2018 (до пам'ятних дат видатних українських музичних діячів і композиторів)», Суми, СумДПУ імені А.С.Макаренка 6-7 грудня 2018 року. Суми: ФОП Цьома С.П., 2019. С.88-98

Музична когорта Полтавщини: ювілеї та спогади Суми, 2017

Великий літописець Нестор зберіг для нащадків величезні скарби – інформацію про неординарні явища своєї доби.

Пам'ятаючи, що кожна людина залишає слід в історії, пам'ятаючи, що творча особистість творить культуру, спробуємо зберегти пам'ять про наших сучасників – двох представників Полтавської організації Спілки композиторів України: фольклориста Павла Бакланова та музикознавця Олександрю Цалай-Якименко.

Полтавська обласний осередок НСКУ був створений у 1998 році. На той час до нього належали члени Спілки композиторів України: Т.Г. Парулава (композитор); Г.М. Полянська (музикознавець); Т.Г. Хмельницька (композитор), що невдовзі виїхала до Харкова, та О.І Чухрай, відомий композитор-пісняр, обраний головою організації.

Поступово чисельність осередку збільшувалася і вже досягла дев'яти осіб, але трапилася трагічна подія – у квітні 2010 року раптово пішов із життя фольклорист, хормейстер і аранжувальник, палкий ентузіаст народної пісні *Павло Олексійович Бакланов* – людина інтелігентна, доброзичлива, оптимістична, легка у спілкуванні і фанатично віддана справі збереження фольклору. Це стало приводом для більш уважного ставлення до діяльності кожного члена організації.

2018 року він би відзначив сімдесятирічний ювілей. Можна лише уявляти, чого людина **не встигла** зробити за своє життя. Скупа біографічна довідка з особової справи зберігає лише об'єктивні факти: народився 14 липня 1948 року у м. Дрогобич Львівської області, 1968 р – закінчив Таганрозьке музичне училище і з 1965 тривалий час працював керівником самодіяльних гуртків. У довідці зазначена військова служба в Ансамблі пісні

та танцю Північнокавказького військового округу (м. Ростов-на-Дону), робота із музичними колективами Ростовської області і навчання у Саратовській державній консерваторії ім. Л. В. Собінова на відділенні керівників народного хору та в аспірантурі у Л. Л. Хрістіансена (1972-1980 рр.). Надалі він керував народними хоровими колективами м. Енгельса та м. Саратова (Росія); викладав російську народну музичну творчість та розшифровку фольклору у Саратовській державній консерваторії; був головним хормейстером Державного Омського російського народного хору (Росія); головним хормейстером заслуженого народного шахтарського ансамблю пісні та танцю «Донбас» у м. Донецьк; художнім керівником пісенно-танцювального ансамблю «Полтава» Полтавської обласної державної філармонії; ансамблю «Жива вода» Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. У стислій інформації вмістилося життя людини.

Однак, поза датами та записами в трудовій книжці залишається доробок музиканта. Професор Лев Хрістіансен прищеплював своїм учням ентузіазм практичної діяльності: запис і збереження народної пісні стали метою життя і для Павла Олексійовича.

Дитинство майбутнього музиканта пройшли на Західній Україні, а роки навчання – в Росії. Його мати, уродженка Донеччини, працювала солісткою народного ансамблю «Верховина» у Дрогобичі. Жінка походила з родини репресованого священика, з дитинства була чутлива до пісні, цінувала красу. Згодом саме вона опікуватиметься музичним талантом свого сина. Кілька років маленький хлопець мешкав із батьками на Львівщині, але невдовзі батька, геодезиста за фахом, переводять у донську станицю Біла Калитва, й родина переїжджає туди. Загальноосвітню та музичну школу (за класом баяна) майбутній фольклорист закінчує в місті Красноармійську Донецької області. Згодом вступає до Таганрозького музичного училища (теж за класом баяна). Був призваний до лав Радянської армії і в період військової служби грав в Ансамблі пісні й танцю Південно-кавказького

військового округу в місті Ростові-на-Дону. Упродовж 1970–1972 років викладав у Каменській музичній школі та був керівником естрадного оркестру й народного хору.

У Саратовській консерваторії він здобув фундаментальну освіту керівника народного хору і фольклориста, опанував сучасні методи розшифровки, пізніше здійснив низку фольклорних експедицій (спочатку по Ростовській, потім по Білгородській області Російської федерації). На час початку самостійної роботи музикант вже вмів грати на баяні, фортепіано, контрабасі, гітарі, саксофоні, кларнеті, різного роду народних духових, добре співав. Активна діяльність значно поглибила його знання і допомогла у підготовці наукового дослідження.

У 80-х рр. Бакланов займався записами і розшифровками фольклору в селах України, а працюючи Головним хормейстером державного Омського російського народного хору, на території Сибіру робив численні записи народних мелодій у регіонах компактного проживання вихідців з України. Там же вийшли друком його перші збірки розшифровок.

По поверненні на Україну П. О. Бакланов 10 років (1991–2001) натхненно працював керівником пісенно-танцювального ансамблю «Полтава» Полтавської обласної державної філармонії. У цей період він активно записує місцевий фольклор і розшифровує більше ста пісень різних регіонів Полтавської області (Семенівського, Пирятинського, Миргородського).

В 2005 р. вийшла друком збірка «Пісні села Веселий поділ», в якій розшифровані та записані пісні з репертуару народного самодіяльного фольклорно-етнографічного ансамблю «Криниця» Веселоподільського сільського будинку культури Семенівського району. З більш ніж 60 пісень різних жанрів, записаних у жовтні 1997 р., до збірки увійшли лише одна балада, 12 побутових, та одна авторська пісня, складена в колективі. Основний масив роботи залишився в архівах автора.

Фольклорист був водночас добрим науковцем: він узагальнив свої спостереження, відмітив високу виконавську майстерність співачок і при розшифровці намагався якомога точніше передати особливості виконання – імпровізаційність і свободу мислення, барвистість вокальної мелізматики. Дослідник звернув увагу на те, що кожна молода співачка виконує свою партію дуже просто, а з часом, при зростанні майстерності, її манера набуває все більшої імпровізаційної свободи. У розшифровках фольклорист детально розписував гліссандо, вказував точність інтонації до чверті тону, манеру поведінки, поставу, жести виконавців.

В останні роки життя, в Полтаві, окрім філармонійного колективу Павло Олексійович керував фольклорним ансамблем «Жива вода» Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. Те, що йому вдалося зробити із студентським колективом, викликало захоплення. Це дійсно було фантастично. Але якщо зняти емоції то в залишку вражала чистота інтонації, професійність звуковидобування, гармонічність співвідношення динамічних пластів, єдність колективної свідомості і особливе, «осмислене» виконання.

Колеги акцентували його «виняткове духовне горіння», відмічали, що музикант «був дуже скромною людиною. Працював за копійки. Найбільшою нагородою для нього були слухач, глядач і колективи, задля яких він жив» [5]. Нажаль, останньою датою його життя стало 3 квітня 2010 року. З того часу про Павла Бакланова не раз писали в періодиці, мистецтвознавчих і краєзнавчих виданнях, зокрема Г. Білик, Н. Буцька, Л. Віценя, Г. Кудряшов, Т. Парулава, Г. Полянська, Л. Сологуб, Є. Угрюмов та ін.

Справу фольклориста підхопила і несе вдало, професійно і відповідально його дружина – Лариса Миколаївна Бакланова. Це за її старань і допомоги великий колектив породив вокальний ансамбль «Стрибожі внуці», а престижні фестивалі в Україні та ближніх землях віддають належну шану здобуткам Полтавських виконавців. Тепер уся діяльність Павла Олексійовича нагадує збережену естафету, підхоплену з заповітів

Є. Ліньової, Л. Куби, Г. Хоткевича, передану учасникам гурту «Жива вода» і їхнім слухачам.

2018 рік приніс ще одну втрату. І не тільки Полтавській організації. Пішла з життя відома українська дослідниця–медієвістка, дійсний член Наукового товариства ім. Т.Г.Шевченка, доктор мистецтвознавства Олександра Сергіївна Цалай-Якименко.

Своє життя вона встигла описати сама, коли опублікувала у львівському збірнику 2002 р. «Калофонія» статтю «Про себе, мою родину та вчителів». Тематика її наукових досліджень охоплювала насамперед давню українську музику: церковна монодія, теоретична думка ранньомодерної України, музична освіта і педагогіка, Микола Дилецький, партесний спів; добу раннього класицизму в Україні: Березовський, Бортнянський, Симфонія невідомого автора. Особливою темою Олександри Сергіївни стала музикальність поезії Т. Шевченка, яку вивчала упродовж всього свого науково-творчого життя.

Вступивши до НСКУ ще 1972 року, вона була приєднана до Полтавської організації за місцем проживання лише у 2011 році. У Полтаві вона з'явилася наприкінці 80-х і відразу голосно заявила про свою позицію. На той час був сконструйований унікальний «Модус» і теоретично обґрунтована система наочного виховання слуху. Цю авторську ідею вона наполегливо просувала у музичних школах Полтави і не її провина, що наша педагогічна система виявилася надзвичайно консервативною і нерухомою. А проблеми розвитку слуху привели її і до найбільшого подвигу – перевидання праць О. Оголевця, присвяченого мікротоновій музиці «Структура тональної системи» – в 2-х томах, «Основи гармонічної мови» – 1 том. Введення у сучасне музичне мислення – 1 том («Полтавський літератор», 2006).

Народилася майбутня дослідниця у Лубнах на Полтавщині 27 березня 1932 року. У 1940 році її батьки переїхали до Львова, де вона й прожила більшу частину свого життя. Тут закінчила школу, вчилася в Львівському державному музичному училищі, Університеті (два роки на фізико-

математичному факультеті). Але врешті обрала музичну стежу: закінчила Львівську консерваторію. Навчалася одразу на двох факультетах – фортепіанному та історико-теоретичному у класі Станіслава Людкевича. Була єдиною дівчиною у педагогічній практиці патріарха української музики. З політичних, а швидше ідеологічних причин (відмовилася підписувати наклеп на свого вчителя), у 1959-1962 жила у Києві, навчалася в аспірантурі при Київській консерваторії, де її керівниками були Г.Таранов та А. Шреєр-Ткаченко.

Педагогічна праця була постійним «підголоском» в її житті. Живучи у Львові з 1953 по 1959 р.р. працювала водночас викладачем музичного та музично-педагогічного училищ, а повернувшись після аспірантури, у 1963-1975 – старшим викладачем кафедри теорії музики Львівської консерваторії. Її наукові інтереси склалися одразу і перші ж капітальні публікації (на інші не розмінювалася) надали авторитету у музикознавчих колах. Кандидатська дисертація, захищена 1964 року була присвячена проблема співвідношення слова та музики у музичних інтерпретаціях «Заповіт» Т.Шевченка. Фактично розшифрувавши стародрук 1723 року, додавши коментарі та вступну статтю, вона видала транскрипцію тексту (К., 1970) першого слов'янського підручника композиції і теорії музики: «Микола Дилецький. Граматика музикальна». Вже за цю роботу ми мали би вклонитися дослідниці ще за життя. Але жінка продовжувала діставати музикознавчі скарби з глибин історії, публікуючи розвідки про видатні пам'ятки вітчизняної музично-естетичної думки на Україні XVII століття.

Логічно, що доля привела її до роботи редактора у видавництві «Музична Україна» (1975-1976). Короткий київський період пояснюється рішучим характером дослідниці. Вона віддає себе практично-педагогічній діяльності, працюючи, а 1976-1981 очолюючи Мар'янівську експериментальну школу І.С. Козловського на Київщині. У 1981-1992 роках експеримент впровадження авторського свідоцтва продовжувався на базі СШ та ДМШ – м. Долина Івано-Франківської області. Як результат самовідданої

діяльності у співпраці із чоловіком – Ярославом Володимировичем Михайлюком – виник Пристрій-буклет для наочного навчання «Музична грамота в моделях», виданий двічі: У Києві 1989, та Львові – Нью-Йорку, 1998 роках. Надалі інноваційна система моделюючих пристроїв «Модус» послідовно впроваджувалася у практику музичних навчальних закладів.

З середини 1990-х років Олександра Сергіївна відновила роботу у Львівській музичній академії ім. М.В. Лисенка, працюючи доцентом а згодом професором кафедри музичної україністики. У Львівському національному університеті імені Івана Франка з її ініціативи була створена кафедра музичної україністики і медієвістики.

За сумісництвом – з 1998 по 2007 р.р. вона також читала лекції на кафедрі музики у Полтавському Національному педагогічному університеті імені В.Г.Короленка. Співпраця з вишами тривала до 2014 року.

Вона також опрацювала невідому і неопубліковану наукову роботу Станіслава Людкевича «Про панщину на Україні» (в народних піснях), яку планувалося надрукувати в записках Львівського наукового товариства імені Тараса Шевченка. Також музикознавець закінчувала розшифровувати музичну форму вокалізів у збірнику «Духовні співи давньої України». Однією з останніх стала книга «“Заповіт” Тараса Шевченка в музиці», де було проаналізовано понад п'ятдесят творів на цей текст. Презентація відбулася 24 березня 2014 року в рамках фестивалю «Дні Миколи Лисенка у Полтаві».

Олександра Сергіївна – визнана дослідниця української музики. До її 80-річчя 27 березня 2012 року у Львові Національною музичною академією імені Миколи Лисенка і музичним факультетом університету була проведена конференція, присвячена її особистості. 5 квітня 2012-го відбулося також засідання ПООНСКУ до ювілею музикознавця зі світовим іменем.

Головними рисами її наукового методу були фундаментальність та всеохоплююче вміння проникнути в глибину досліджуваних явищ, володіння витонченими методами аналітичних спостережень над музичними

текстами, а також широкими явищами культури в контексті процесів музично-історичного розвитку. Серед наукових здобутків дослідниці – близько сорока фундаментальних праць, серед яких «Граматика музикальна Миколи Діляцького» (1970), «Духовні співи давньої України» (2000), «Київська школа музики ХУІІ ст.» (2002), «Заповіт» Т.Шевченка в музиці – проблема співвідношення слова та музики у музичних інтерпретаціях поезії. (2014); впорядкування рідкісних видань, на зразок «Осьмогласник монаха Калістрата 1789 року» (Молдова – Драгомирна (Румунія), у 2-х томах (2005), «Структура тональної системи» О. Оголевця. – в 2-х томах. Основи гармонічної мови – 1 том. Введення у сучасне музичне мислення – 2 том (2006).

Використані джерела

1. Кудряшов Г. Прощайте, маестро! : пам'ятне слово про великого хормейстера, фольклориста, педагога / Г. Кудряшов // Полтавська думка. – 2010. – 15 квітня. – С. 17.
2. Парулава Т. Три знакові постаті Полтави на межі ХХ–ХХІ століть (Раїса Кириченко, Віктор Мірошніченко, Павло Бакланов) / Т. Парулава // Творчість Раїси Кириченко в культурному просторі України на покордонні ХХ–ХХІ століть : до 70-річчя від дня народження Березини української пісні : зб. наук. пр. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – 300 с. : іл.
3. Полянська, Г. Професійні композитори Полтавщини [Текст] / Г. Полянська // Рідний край : альм. Полтав. держ. пед. ун-ту / голов. ред. М. Степаненко ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2016. – № 2 (35). – С. 133-149.
4. Сологуб Л. Сила Живої води / Л. Сологуб // Рідний край. – 2008. – № 1. – С. 192–195.
5. Угрюмов Є., Білик Г. Його образ овіяний звуками й ореолом любові

dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4204/1/41.pdf

6. Цалай-Якименко О. Про себе, мою родину та вчителів // Калофонія: Науковий збірник статей і матеріалів з історії церковної монодії та гімнографії. Ч.1 (До 70-ліття О. Цалай-Якименко). Львів, 2002. С.227-239.